

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐมอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) *

STUDY OF PARTICIPATION MODEL OF NETWORK PARTNERS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CHEDI BUCHA CANAL, NAKHON PATHOM PROVINCE BY THE POWER OF “BOWON” (HOMES, TEMPLES, SCHOOLS, GOVERNMENT AGENCIES)

แพรภัทรา เขียวชะอุ่ม / Praepattra Kiaochaoum ¹

จุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์ / Chutathip Thawornratana ²

ประสงค์ ตันพิชัย / Prasong Tanpichai ³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาจังหวัดนครปฐม และ 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำจิตอาสา ผู้นำทางศาสนา ประชาชนชุมชนและนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 14 คน เครื่องมือในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ 1) ด้านข้อมูล 2) ด้านรวบรวมข้อมูล และ 3) การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ

ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทของภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา แบ่งเป็น 1) บ้าน เป็นชุมชนทำหน้าที่เฝ้าระวังคุณภาพน้ำ ดูแลรักษาคลอง ลดการทิ้งขยะ และส่งเสริมกิจกรรมอนุรักษ์ในพื้นที่บ้าน 2) วัด เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์เชิงพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญเพื่อสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้าง

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาของภาคีเครือข่ายเขตเทศบาลนครนครปฐม

¹ นิสิตปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน (Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus), praepattra@gmail.com

² อาจารย์ที่ปรึกษา, อาจารย์ ดร. ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน (Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus), feductt@ku.ac.th

³ อาจารย์ที่ปรึกษา, รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน (Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus), fedupst@ku.ac.th

จิตสำนึกในการดูแลรักษาคคลองผ่านศาสนกิจ และการรณรงค์ให้ชุมชนร่วมรักษาความสะอาด 3) โรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปลุกฝังจิตสำนึกในนักเรียนให้รักและหวงแหนคลอง และสอนให้เข้าใจถึงความสำคัญของการดูแลรักษาลำน้ำ และ 4) ราชการ เป็นหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ให้การสนับสนุนด้านทรัพยากร จัดทำแผนแม่บท สนับสนุนงบประมาณ และให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แก่ชุมชนและภาคีเครือข่าย

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ประกอบด้วย 1) บ้านคนในชุมชนเข้าร่วมการประชุมและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคลอง เป็นอาสาสมัครในการดูแลรักษาความสะอาดคลอง รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) วัด จัดกิจกรรมทางศาสนาที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ เช่น สร้างจิตสำนึกผ่านเทศนาธรรมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม 3) โรงเรียน จัดโครงการปลูกต้นไม้และทำความสะอาดคลองกับนักเรียน สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาคลองในหลักสูตรการเรียนรู้ และ 4) ราชการ จัดทำแผนและนโยบายพัฒนาคลองที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคีเครือข่าย จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้แก่โครงการที่สนับสนุนการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: รูปแบบ, การมีส่วนร่วม, ภาคีเครือข่าย, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, คลองเจดีย์บูชา

ABSTRACT

This qualitative research aimed to: 1) study the role of network partners in the development of Chedi Bucha Canal, Nakhon Pathom Province, and 2) examine the participation model of network partners in the sustainable development of Chedi Bucha Canal through the power of “Bowon” (homes, temples, schools, government agencies). The target groups were selected through purposive sampling, including community leaders, volunteer leaders, religious leaders, community scholars, and local academics, totaling 14 individuals. The research instrument was a semi-structured interview form. Data were collected using in-depth interviews and triangulated in the aspects of 1) data, 2) data collection, and 3) creating conclusions and confirming conclusions. Content analysis and core content analysis were employed for data analysis.

The results indicated that:

1. The roles of the network in the conservation of Chedi Bucha Canal were divided as follows: 1) Homes are communities responsible for monitoring water quality, maintaining the canal, reducing waste, and promoting conservation activities in the home area. 2) Temples are centers for organizing Buddhist conservation activities, for example, making merit for the environment, raising awareness of canal maintenance through religious activities, and

campaigning for community cleanliness. 3) Schools acted as sources of environmental conservation education, instilling awareness in students to value and maintain the canal, and teaching the importance of canal conservation. 4) Government agencies, such as municipalities, provided support in terms of resources, created master plans, supported budgets, and offered knowledge on water resource management to communities and network partners.

2. The participation model of the network in the development of Chedi Bucha Canal included: 1) For homes, community members joined meetings and organized activities related to canal development, volunteered to maintain canal cleanliness, and contributed to the conservation of natural resources and the environment. 2) Temples organized religious activities that promoted conservation, such as creating awareness through sermons on environmental development. 3) Schools conducted tree planting and canal cleaning projects with students, integrating canal conservation and development knowledge into the learning curriculum. 4) Government agencies developed canal development plans and policies with input from all network parties and allocated budgets and resources to support the continuous and effective conservation of Chedi Bucha Canal.

Keywords: model, participation, network partners, sustainable development, Chedi Bucha Canal

บทนำ

จังหวัดนครปฐม เป็นเขตปริมณฑลมีพื้นที่ติดต่อกรุงเทพมหานคร มีการขยายตัวของชุมชนเมือง และมีการเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง คลองเจดีย์บูชาเป็นแหล่งน้ำสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม คลองเจดีย์บูชาไม่เพียงแต่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ปัจจุบันคลองเจดีย์บูชาได้ถูกใช้ประโยชน์เพียงเป็นแหล่งรองรับน้ำทิ้งจากกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งจากน้ำเสียชุมชน น้ำเสียจากฟาร์มปศุสัตว์ โดยเฉพาะฟาร์มสุกรที่มีเป็นจำนวนมากทั้งตามแนวคลองเจดีย์บูชา และคลองสาขา ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากความเจริญของการคมนาคมทางบก ทำให้มีการก่อสร้างถนนความยาวเกือบตลอดระยะทางของคลองเจดีย์บูชา จึงส่งผลให้คลองเจดีย์บูชาขาดการดูแลและบำรุงรักษาที่ดี (คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน, 2563: 2-3) จะเห็นได้ว่า คลองเจดีย์บูชาประสบปัญหาการเสื่อมโทรมทั้งในด้านคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ การเสื่อมโทรมของคลองอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง

การพัฒนาคลองเจดีย์บูชาในจังหวัดนครปฐมมีการมีส่วนร่วมจากหลายเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์สถานการณ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนา พบว่า

ปัจจุบันมีการเผชิญกับปัญหาหลายด้าน เช่น 1) ปัญหาความไม่สอดคล้องในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย แต่ละเครือข่ายอาจมีเป้าหมายและวิธีการทำงานที่ต่างกันไป ซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งหรือไม่เห็นพ้องกันระหว่างเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น เครือข่ายศาสนาและเครือข่ายสาธารณสุขอาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกันในด้านของกิจกรรมและแนวทางการพัฒนา 2) ขาดการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งถ้าหากมีการประสานงานที่ไม่ดี เช่น ขาดการแบ่งปันข้อมูลหรือการอัปเดตสถานการณ์ระหว่างเครือข่าย อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดและลดความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม 3) การขาดแคลนทรัพยากรและงบประมาณ เครือข่ายต่าง ๆ อาจมีทรัพยากรจำกัด ทำให้ยากที่จะสนับสนุนการทำกิจกรรมหรือพัฒนาโครงการต่าง ๆ อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีความท้าทายในการแบ่งสรรทรัพยากรให้แก่แต่ละเครือข่ายอย่างเท่าเทียมกัน และ 4) ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่คลองเจ็ดยี่บุชา วัฒนธรรมไทยและจีนเป็นพื้นฐานของชีวิตชุมชน ซึ่งบางครั้งแนวคิดที่แตกต่างเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการพัฒนาอย่างยั่งยืนอาจเป็นอุปสรรคในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในบางกรณี (แพรวทรา เขียวชะอุ่ม, 2567: 299-301)

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคลองเจ็ดยี่บุชา จังหวัดนครปฐม เนื่องจากมีผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ การสนับสนุนจากภาคประชาชน และความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ซึ่งหากขาดการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอจะส่งผลเสียต่อความสำเร็จของการพัฒนาในหลายด้าน อาทิเช่น 1) ความยั่งยืนของโครงการ การมีส่วนร่วมที่ไม่เพียงพอจากเครือข่ายและชุมชนจะทำให้โครงการขาดแรงสนับสนุนและแรงขับเคลื่อนจากคนในพื้นที่ ความร่วมมือระยะยาวที่จำเป็นต่อการรักษาสภาพคลองและสิ่งแวดล้อมจะมีอุปสรรค ซึ่งอาจทำให้ผลการพัฒนานั้นไม่ยั่งยืน หรือเกิดผลลัพธ์ที่ล้มเหลวในระยะยาว 2) การขาดการสนับสนุนและความเชื่อมั่นจากชุมชน หากชุมชนไม่มีส่วนร่วมที่เพียงพอ หรือไม่ได้รับรู้ถึงความสำคัญ ของโครงการ ขาดความเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาอาจเกิดขึ้นได้ ส่งผลให้ชุมชนไม่สนับสนุนการดำเนินงาน หรือไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการขยะ การดูแลรักษาสภาพคลอง หรือการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์อื่น ๆ 3) ความขัดแย้งระหว่างภาคีเครือข่าย การขาดการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมระหว่างภาคีเครือข่าย อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน เนื่องจากแต่ละเครือข่ายอาจมีจุดเน้นหรือความคาดหวังที่แตกต่าง การขาดการสื่อสารและการมีส่วนร่วมร่วมกันจึงเป็นปัจจัยที่อาจส่งผลให้โครงการขาดความกลมเกลียวและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน 4) การพัฒนาศักยภาพและความรู้ของชุมชนที่ล่าช้า การมีส่วนร่วมส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและไม่ได้รับการส่งเสริมความรู้ จะทำให้การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเป็นไปอย่างช้า ส่งผลให้เกิดความไม่พร้อมในการรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และ 5) ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศของคลองเจ็ดยี่บุชา เมื่อชุมชนและเครือข่ายไม่ได้มีส่วนร่วมในการดูแลและอนุรักษ์คลอง ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่มีโอกาสเสียหายได้ง่ายขึ้น เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาน้ำเน่าเสีย หรือการบุกรุกพื้นที่คลอง ซึ่งจะยิ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

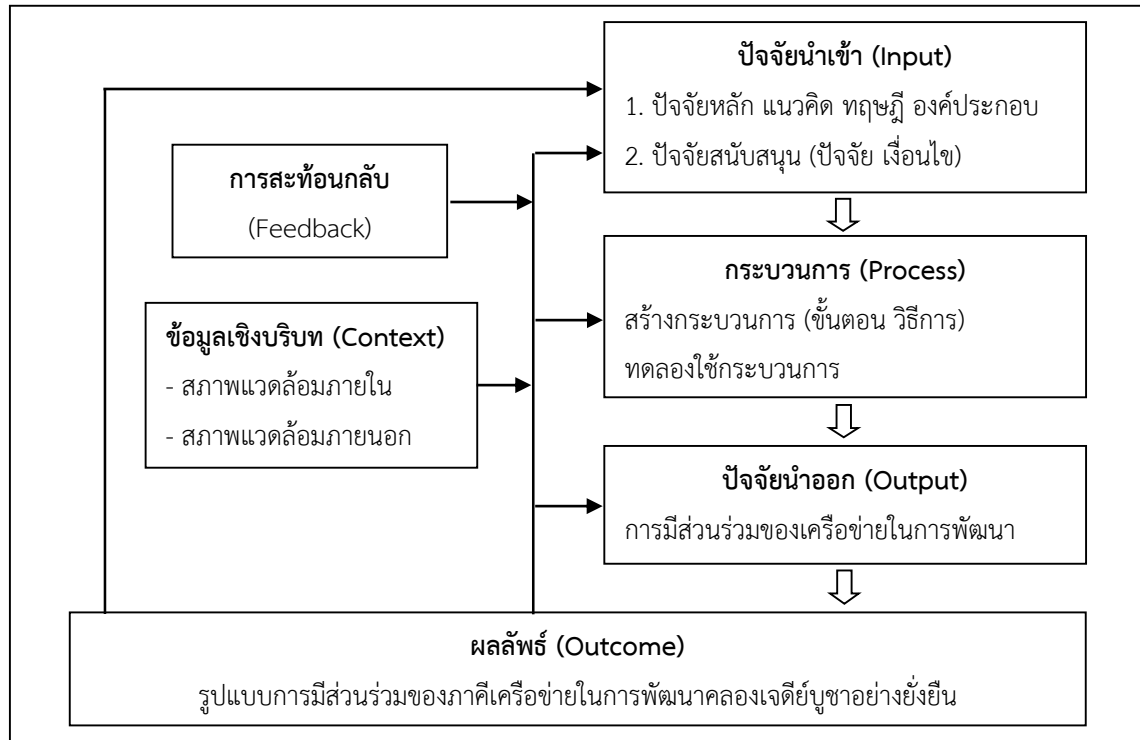
ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา อย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) เนื่องจากคลองเจดีย์บูชาเป็นตัวอย่างของแหล่งน้ำที่มีการใช้ทรัพยากรน้ำร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ การวิจัยจะช่วยหาวิธีที่ทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำสามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมดุล โดยมีการประสานงานและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่ใช้ทรัพยากรน้ำ วัดที่อยู่ในพื้นที่ริมคลอง หรือโรงเรียนที่มีบทบาทในการส่งเสริมความรู้แก่เยาวชน สามารถสร้างแบบจำลองที่สามารถนำไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ได้ ซึ่งจะช่วยให้หน่วยงานท้องถิ่นและภาคประชาชนสามารถนำแนวทางเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งน้ำในพื้นที่ของตนเองและสามารถนำไปใช้เพื่อปรับปรุงการจัดการทรัพยากรน้ำ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ 17 ของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้ทฤษฎีระบบของ Easton (1975: 435-457) มาอธิบายเพื่อให้เห็นถึงบริบท (context) ปัจจัยนำเข้า (input) ปัจจัยนำออก (output) และการสะท้อนกลับ (feedback) ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับบวร

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2524 และจากพระราชดำรัสและแนวพระราชดำริ “บวร” หลายหน่วยงานเกิดแนวคิดทฤษฎีในเรื่องตามรอยพระยุคลบาท “บวร” รับสนองพระราชดำริ หวังให้ภาพวิถีชีวิตดั้งเดิมแบบไทย ๆ คงอยู่สืบชั่วลูกหลาน โครงการพระราชดำริได้เกิดขึ้นมากมาย เช่น การดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ “บวร” ของกองทัพภาคที่ 1 ได้จัดทำหลายโครงการ อาทิ สานสัมพันธ์ชุมชนระหว่างบ้าน-วัด-โรงเรียน โครงการ 1 ค่าย 1 วัด 1 ชุมชน เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถาบันครอบครัว คือ บ้าน สถาบันศาสนา คือ วัด และสถาบันการปกครอง คือ ภาครัฐ เพื่อประสานพลังสามัคคีในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมไทยให้น่าอยู่และเกิดความร่มเย็น (พระครูปลัดวโรกคจิตโต (มงคล), 2565: 80)

แนวคิดการพัฒนาสังคมและชุมชนแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการใช้สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยสถาบันทั้งสามนี้เป็นเสาหลักที่เชื่อมโยงและสนับสนุนกันและกันในการส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน รูปแบบการพัฒนาตามแนวคิด “บวร” ในบริบทของคลองเจ็ดชัยชู มีลักษณะดังนี้

1.1 บ้าน (ชุมชน) เป็นหน่วยหลักของสังคมที่เป็นแหล่งรวมของครอบครัว ประชาชน และวิถีชีวิตประจำวัน แนวคิด “บวร” มุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยส่งเสริมให้ประชาชนมีบทบาท

ในการดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ที่ดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการทำกิจกรรมทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน เพราะการพัฒนามาจากฐานรากและผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง คือ ประชาชนในพื้นที่

1.2 วัด เป็นศูนย์กลางทางจิตใจ วัฒนธรรม และศีลธรรมของชุมชน มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีให้กับประชาชน แนวคิด “บวร” มองว่าวัดไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา แต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้และการสร้างจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา วัดยังสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือการให้ความรู้ทางศาสนาที่เน้นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม วัดในพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชามีบทบาทในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการสร้างความเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณและศีลธรรมระหว่างชุมชนและสิ่งแวดล้อม

1.3 โรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในการสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม โรงเรียนไม่เพียงสอนวิชาการเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมและความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การดูแลสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และการสร้างความตระหนักในเรื่องการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม นอกจากนี้ โรงเรียนยังเป็นสถานที่ที่สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติหรือโครงการจิตอาสาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โรงเรียน 8 แห่ง ในพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชามีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรน้ำแก่นักเรียน โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการปลูกฝังความตระหนักในการดูแลสิ่งแวดล้อมผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การศึกษาภาคสนามริมคลอง หรือการจัดทำโครงการนักเรียนดูแลคลอง กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างการเรียนรู้ทางวิชาการ แต่ยังปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่เยาวชนในชุมชน

1.4 ราชการ (หน่วยงานรัฐ) หน่วยงานราชการ เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทในการสนับสนุนด้านนโยบายและการจัดสรรงบประมาณเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หน่วยงานราชการยังทำหน้าที่ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และการส่งเสริมการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน หน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อปท.) และหน่วยงานราชการระดับจังหวัด มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ การออกนโยบาย และการควบคุมดูแลการดำเนินงานด้านการพัฒนาคลอง ราชการเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการนโยบายสาธารณะและการออกกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดูแลทรัพยากรน้ำ หน่วยงานรัฐยังสามารถจัดโครงการร่วมกับชุมชน วัด และโรงเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาคลอง เช่น โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศ หรือโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการพัฒนาสังคมและชุมชนแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการใช้สถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยสถาบันทั้งสามนี้เป็นเสาหลักที่เชื่อมโยงและสนับสนุนกันและกันในการส่งเสริมพัฒนาชุมชน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

Cohen & Uphoff (1981: 14) ได้อธิบายขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ร่วมแสดงความคิดเห็น โดยมีการกำหนดปัญหาและกำหนดทางเลือก มีการประเมินทางเลือกและการตัดสินใจเลือกเพื่อนำแนวทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ

2.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานในโครงการหรือกิจกรรมและการให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ 3 วิธี คือ การมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงาน และการมีส่วนร่วมในการขอความช่วยเหลือ

2.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ คือ การที่ประชาชนในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน แบ่งได้เป็นการรับผลประโยชน์ 3 รูปแบบ คือ ด้านวัตถุ ด้านสังคม และด้านจิตวิทยา/บุคคล

2.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ การที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงานในโครงการหรือกิจกรรมใน 2 รูปแบบ คือ มีส่วนร่วมทางตรงและมีส่วนร่วมทางอ้อมเพื่อให้เป็นไปตามแผนงานและโครงการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อปรับปรุงแก้ไขและพัฒนากิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อชุมชนอย่างตรงประเด็น

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตัดสินใจว่ามีความสำคัญมาก เพราะการตัดสินใจจะมีผลต่อการดำเนินการ และการดำเนินการจะมีผลไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผล ในขณะเดียวกันการตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย แนวคิดการมีส่วนร่วมตามที่ Cohen & Uphoff (1981: 14) นำเสนอเน้นว่าการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงกลไกสนับสนุนโครงการพัฒนา แต่เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และสามารถพัฒนาชุมชนได้ในระยะยาว

3. แนวคิดเกี่ยวกับภาคีเครือข่าย

ภาคีเครือข่าย หมายถึง กลุ่มบุคคล องค์กรที่มีเป้าหมายร่วมกันมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย (ร่วมคิด/วางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมินผล) โดยมีความสัมพันธ์แนวนราบ มีความเสมอภาคและเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การประสานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กร

ที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกัน และเชื่อมโยงขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วม การทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน

จากแนวคิดเรื่องภาคีเครือข่าย Epstein et al. (2009: 367-368) กล่าวว่า นักการศึกษาเห็นพ้องต้องกันว่าความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนมีความสำคัญต่อความสำเร็จของเด็ก ๆ จากการวิจัยกว่าสองทศวรรษและผลงานของนักการศึกษา ผู้ปกครอง นักเรียน และคนอื่น ๆ การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชนเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องใช้เวลา การจัดระเบียบ และความพยายาม เครือข่ายโรงเรียนพันธมิตรระดับชาติ (National Network of Partnership Schools) นำเสนอกรอบการทำงานที่อิงจากการวิจัย เครื่องมือ และกลยุทธ์ที่ช่วยให้โรงเรียน เขต และรัฐทั้งหมดจัดระเบียบความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน เพื่อปรับปรุงโรงเรียน เสริมสร้างครอบครัว และเพิ่มความสำเร็จของนักเรียน แนวทางของเครือข่ายยังสามารถใช้เป็นแบบจำลองการปฏิรูปโรงเรียนที่ครอบคลุมได้อีกด้วย องค์กรและพันธมิตรมหาวิทยาลัยสามารถเข้าร่วมเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนและเขตในภูมิภาคของตนได้

นอกจากนั้น Blank, Jacobson & Melaville (2012: 4) กล่าวถึง ความสำคัญของความร่วมมือในกลยุทธ์โรงเรียนชุมชน โรงเรียนชุมชนแต่ละแห่งเริ่มต้นภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างกันและพัฒนาวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง สิ่งที่โรงเรียนชุมชนมีเหมือนกันคือความเชื่อในหลักการพื้นฐานของผลกระทบร่วมกัน ได้แก่ ความมุ่งมั่นในการสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ ความเคารพในความหลากหลาย ความเชื่อในจุดแข็งของชุมชน และความคาดหวังสูงสำหรับทุกคน ผลกระทบร่วมกันเกิดขึ้นเมื่อองค์กรสองแห่งขึ้นไปตระหนักว่าพวกเขาสามารถบรรลุผลสำเร็จได้มากกว่าด้วยการทำงานร่วมกันและแบ่งปันทรัพยากรมากกว่าการทำงานเพียงลำพัง

4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเป้าหมายระดับนานาชาติที่ต่อยอดโดยองค์การสหประชาชาติ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและต่อเนื่องในการพัฒนาระดับชาติและระดับสากลที่ทุกประเทศดำเนินการร่วมกัน หลังจากที่เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals: MDGs) สิ้นสุดลง โดยมีกรอบความคิดที่มองความเชื่อมโยงของการพัฒนาในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับการปรับสมดุลทั้งในมิติของการเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ความครอบคลุมทางสังคม (social inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (environmental protection) อย่างยั่งยืนในรูปแบบบูรณาการ และอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วม ซึ่งเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้จะใช้เป็นกรอบทิศทางการพัฒนาตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2573 ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี ประกอบไปด้วย 17 เป้าหมาย (SDG goals) 169 เป้าหมายย่อย (SDG targets) มีตัวชี้วัด (SDG indicators) ทั้งหมด 247 ตัวชี้วัด เพื่อใช้ติดตามและประเมินความก้าวหน้าการพัฒนาของแต่ละประเทศ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เริ่มต้นในปี 2016 และจัดทำกรอบงานตามหลักฐานสำหรับการวางแผนและการเขียนโปรแกรมการพัฒนา

อย่างยั่งยืนจนถึงปี 2030 มีแนวปฏิบัติระดับนานาชาติที่เกิดขึ้นใหม่และมีรายการการทบทวน การประเมินแนวทาง และสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ชุมชนผู้เชี่ยวชาญเน้นย้ำอย่างชัดเจนถึงความจำเป็นในการใช้แนวทางตามหลักฐานและวิทยาศาสตร์ในการดำเนินการตาม SDGs แต่ปัจจุบันผู้กำหนดนโยบายเผชิญกับความท้าทายในการดำเนินการตาม SDGs พร้อมกันในลักษณะที่สอดคล้องและบูรณาการ (Allen, Metternicht & Wiedmann, 2018: 1453-1467) โดยเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 9 เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ 2, 3, 6, 8, 11, 12, 13, 14 และ 15 ซึ่งมีประเด็นและองค์ประกอบการพัฒนาในแต่ละเป้าหมายที่เชื่อมโยงและสอดคล้องกัน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและแก้ไขการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อช่วยบรรเทาผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และมีการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อที่จะลดการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2566: 1-2)

วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. ภาครัฐ เป็นหน่วยงานของภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษที่ 5 (นครปฐม) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครปฐม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม โครงการชลประทานนครปฐม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นริมคลองเจดีย์บูชา และกลุ่มสถาบันการศึกษา ในพื้นที่เป้าหมาย
2. ภาคเอกชน เป็นกลุ่มบุคคลหรือตัวแทนภาคเอกชน ได้แก่ ร้านค้า บริษัท โรงงานอุตสาหกรรมและสถาบันการศึกษาภาคเอกชนที่อยู่บริเวณคลองเจดีย์บูชา ในพื้นที่เป้าหมาย
3. ภาคประชาชน เป็นกลุ่มบุคคลหรือตัวแทนชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับคลองเจดีย์บูชา กลุ่มผู้นำภาคประชาชน ในพื้นที่เป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้นำจิตอาสา ผู้นำทางศาสนา ประชาชนชุมชนและนักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 14 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย กระบวนการทำงาน ปัญหาและอุปสรรค ผลการดำเนินงาน และแนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย คำถามเกี่ยวกับบทบาทในการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) รวมทั้งปัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหาในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา โดยคำถามมีลักษณะปลายเปิด เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างได้เสนอความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ซึ่งการจัดทำแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารเพื่อนำไปสู่การกำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ในเรื่องของปัจจัยนำเข้า กระบวนการทำงาน ผลการดำเนินงาน และแนวทางในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ดำเนินการตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย และการจัดทำร่างแบบสัมภาษณ์ จากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ รวมทั้งการใช้ถ้อยคำ ภาษา เพื่อให้เกิดความถูกต้องและเกิดความเข้าใจแก่ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ โดยพิจารณาจากค่า Index of Item Objective Congruence (IOC) พบว่า ค่า IOC อยู่ในช่วง 0.67-1.00 ทุกข้อ และแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำให้เป็นแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร (documentary searching) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ เอกสารทางด้านวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต
2. การศึกษาในพื้นที่ (research area surveying) ใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) การเก็บข้อมูลจากเรื่องเล่า (story telling) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งละ 30-60 นาที และขอสอบถามเพิ่มเติมในกรณีที่มีข้อมูลบางส่วนไม่เพียงพอ โดยใช้ระยะเวลาการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดตั้งแต่วันที่ 4 พฤษภาคม 2565 ถึงวันที่ 17 สิงหาคม 2566 การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อความลึกซึ้งและการอิ่มตัวของข้อมูล (data satiation) เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้ว ไม่มีความชัดเจน ผู้วิจัยลงพื้นที่เพิ่มเติมจนกว่าจะได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านรวบรวมข้อมูล และ 3) การสร้างบทสรุปและยืนยันบทสรุป (ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555: 184) เพื่อจัดกลุ่มข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ และทำการเชื่อมโยงเนื้อหาแต่ละส่วนแล้วจึงสร้างข้อสรุปเพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อสรุปที่ได้ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอ่านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันความถูกต้องแล้ว ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลไปสร้างข้อสรุปสุดท้าย แล้วนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์โดยการพรรณนา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบ

การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และสร้างข้อสรุปให้เห็นถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 บทบาทภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาจังหวัดนครปฐม เมื่อจำแนกบทบาทตามแนวคิดพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. บ้าน (ชุมชน) มีบทบาท ดังนี้

1.1 การสร้างจิตสำนึกในชุมชน ชุมชนที่อาศัยริมคลองเจดีย์บูชา มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์ผ่านกิจกรรม เช่น การรณรงค์ลดขยะในคลอง การฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ และการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน

1.2 การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดงานเทศกาลหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณค่าของคลอง เช่น งานสืบสานประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับคลองเจดีย์บูชา

1.3 การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ชุมชนในพื้นที่ 12 ชุมชน ตลอดแนวคลองเจดีย์บูชา ทำงานร่วมกันผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้

2. วัด (ศาสนสถาน) มีบทบาท ดังนี้

2.1 การเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน วัด 9 แห่ง ในพื้นที่ริมคลองเจดีย์บูชา มีบทบาทในการสร้างความเชื่อมโยงด้านศรัทธาและศาสนา ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและพื้นที่วัฒนธรรม

2.2 การจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น การปลูกต้นไม้ในบริเวณคลอง การจัดงานบวชป่า และพิธีกรรมที่แสดงความเคารพต่อแหล่งน้ำ

2.3 การสนับสนุนคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมให้ชุมชนมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและมีความรับผิดชอบต่อคลองเจดีย์บูชา

3. โรงเรียน (สถาบันการศึกษา) มีบทบาท ดังนี้

3.1 การปลูกฝังความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โรงเรียน 8 แห่ง ในพื้นที่ที่มีบทบาทในการสอนนักเรียนเกี่ยวกับความสำคัญของคลองเจดีย์บูชาและการอนุรักษ์

3.2 การสร้างเยาวชนผู้นำด้านสิ่งแวดล้อม นักเรียนได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรม เช่น การเก็บขยะในคลองเจดีย์บูชา การจัดโครงการอนุรักษ์น้ำ และการปลูกต้นไม้

3.3 การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา โรงเรียนในเครือข่ายทำงานร่วมกันในการจัดกิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา

4. ราชการ (หน่วยงานรัฐ) มีบทบาท ดังนี้

4.1 การกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนา หน่วยงานราชการในจังหวัดนครปฐม เช่น เครือข่ายจิตอาสาและสำนักงานเทศบาล มีบทบาทในการวางแผนและจัดการโครงการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา

4.2 การสนับสนุนทรัพยากร หน่วยงานรัฐสนับสนุนงบประมาณ เทคโนโลยี และองค์ความรู้เพื่อช่วยเหลือภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชา

4.3 การประสานงานระหว่างภาคส่วน หน่วยงานรัฐทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และภาคส่วนอื่น ๆ

การแบ่งบทบาทตามแนวคิดพลังบวกทำให้สามารถเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายในคลองเจดีย์บูชาให้มีเป้าหมายและทิศทางที่สอดคล้องกัน อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 บทบาทของภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา

องค์ประกอบในแนวคิด “บวร”	บทบาทของภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชา
1. บ้าน (ชุมชนริมคลอง)	ชุมชนทำหน้าที่เฝ้าระวังคุณภาพน้ำ ดูแลรักษาคูคลอง ลดการทิ้งขยะ และส่งเสริมกิจกรรมอนุรักษ์ในพื้นที่บ้าน
2. วัด (วัดในพื้นที่ริมคลอง)	วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์เชิงศาสนา เช่น การทำบุญเพื่อสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาคูคลองผ่านศาสนกิจ และการรณรงค์ให้ชุมชนร่วมรักษาความสะอาด
3. โรงเรียน (สถานศึกษา)	โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปลูกฝังจิตสำนึกในนักเรียนให้รักและหวงแหนคลอง และสอนให้เข้าใจถึงความสำคัญของการดูแลรักษาลำน้ำ
4. ราชการ (เทศบาลและหน่วยงานรัฐ)	หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ให้การสนับสนุนด้านทรัพยากร จัดทำแผนแม่บท สนับสนุนงบประมาณ และให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการน้ำแก่ชุมชนและภาคีเครือข่าย

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า ภาคีเครือข่ายในการอนุรักษ์คลองเจดีย์บูชาจังหวัดนครปฐม มีบทบาทในการสนับสนุนดำเนินงานการอนุรักษ์ การพัฒนา การจัดการสิ่งแวดล้อมในคลองเจดีย์บูชา ผ่านการประสานพลังและสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในคลองเจดีย์บูชา บนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมั่นคง สามารถดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทุกเครือข่ายทำงานร่วมกันเพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของคลองเจดีย์บูชา โดยเน้นความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน พบว่า ภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา มีรูปแบบเครือข่ายการพัฒนาตามแนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) ดังนั้น การพัฒนาคลองเจดีย์บูชาตามแนวคิด “บวร” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม โดยมีการบูรณาการกันในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ให้ยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปได้ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน

ภาคีเครือข่าย	เป้าหมาย การมีส่วนร่วม	บทบาทในการพัฒนา อย่างยั่งยืน	แนวทาง การมีส่วนร่วม
1. บ้าน (ชุมชนริมคลอง)	ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการดูแลคลองและ สร้างความตระหนักถึง ความสำคัญของการรักษา สิ่งแวดล้อม	ร่วมดูแลและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในคลอง เจดีย์บูชาและพื้นที่ โดยรอบ	- เข้าร่วมการประชุมและกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคลอง - เป็นอาสาสมัครในการดูแลรักษา ความสะอาดและการอนุรักษ์ธรรมชาติ
2. วัด (วัดในพื้นที่ ริมคลอง)	สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมผ่านค่านิยมและ วัฒนธรรมศาสนา และ สร้างการมีส่วนร่วมจาก ชุมชนที่เข้าวัด	ส่งเสริมค่านิยมการอนุรักษ์ ผ่านกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรม	- จัดกิจกรรมทางศาสนาที่ส่งเสริม การอนุรักษ์ เช่น พิธีสวดเคราะห์ ให้คลอง - สร้างจิตสำนึกผ่านเทศนาธรรม ในการดูแลสิ่งแวดล้อม
3. โรงเรียน (สถานศึกษา)	ปลูกฝังเยาวชนให้เป็นผู้ นำในการอนุรักษ์และดูแล ทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนของตน	ให้ความรู้และปลูกฝัง จิตสำนึกการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมแก่เยาวชน	- จัดโครงการปลูกต้นไม้และ ทำความสะอาดคลองกับนักเรียน - สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ในหลักสูตรการเรียน
4. ราชการ (เทศบาลและ หน่วยงานรัฐ)	สนับสนุนการพัฒนาคลอง อย่างมีระบบและสร้าง กลไกให้ชุมชนสามารถ มีส่วนร่วมได้ในระยะยาว	กำหนดนโยบายและ สนับสนุนงบประมาณ ในการพัฒนาและอนุรักษ์ คลอง	- จัดทำแผนและนโยบายพัฒนาคลอง ที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคี - จัดสรรงบประมาณและทรัพยากร ให้แก่โครงการที่สนับสนุนการอนุรักษ์

ตารางที่ 2 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) ภาคีเครือข่ายจะแสดงบทบาทและแนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการศึกษาารูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการดำเนินการสามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. ภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา จังหวัดนครปฐม โดยบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานจัดการสิ่งแวดล้อมในคลองเจดีย์บูชา ผ่านการประสานพลังและสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในคลองเจดีย์บูชาบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมั่นคง สามารถดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาควรเริ่มตั้งแต่ 1) การวิเคราะห์ปัญหา 2) การวางแผน 3) การดำเนินการ 4) การรับผลประโยชน์

และ 5) การติดตามและประเมินผล โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นการสร้างพลังอำนาจและก่อให้เกิดความเข้มแข็งกับการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำภาคีเครือข่ายชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา สอดคล้องกับงานวิจัยของแพรวภัทรา เขียวชะอุ่ม (2567: 290) พบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564-2566) ได้แก่ 1) การรับรู้และความตระหนักต่อการจัดการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา 2) การมีส่วนร่วมของผู้บริหารในจังหวัดนครปฐม 3) การมีส่วนร่วมของประชาชน 4) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย 5) โครงการสำคัญตามนโยบายรัฐบาล 6) การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และ 7) การยกย่องหน่วยงาน ชุมชนและภาคีเครือข่ายต้นแบบ และสอดคล้องกับงานวิจัยของแพรวภัทรา ยอดแก้ว (2565: 2841) พบว่า แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน มี 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขศึกษาปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา และ 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนาวัลย์ ทบมาตร (2566: ข) พบว่า มีการร่วมมือจากชุมชนให้ช่วยกันพัฒนาและสร้างเครือข่ายเกิดขึ้น เพื่อที่จะต่อยอดและสร้างช่องทางในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม รูปแบบการมีส่วนร่วม คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล นำไปสู่การสร้างเครือข่ายเพื่อขยายวงกว้างในการร่วมมือกันระหว่างชุมชน ประชาชน โรงงานอุตสาหกรรมนำไปสู่การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนและสามารถพัฒนาไปในอนาคตได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดวิระ อคฺคจิตโต (มณฑล) (2565: ก) พบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้สร้างรูปแบบพร้อมทั้งพัฒนา เกิดเป็นต้นโพรโมเดลที่บูรณาการด้วยอิทธิบาท 4 และขับเคลื่อนด้วยวงจรคุณภาพคือ PDCA กับ 4 องค์ประกอบหลัก คือ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล สอดคล้องกับงานวิจัยของพระภิกษุธีระ ญาณวฑฺฒโน (สุวรรณประสิทธิ์) (2565: ก) พบว่า บทบาทพลัง “บวร” ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชุมชนได้ในทุกมิติ พระสงฆ์ในชุมชนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เกิดการมีส่วนร่วมจาก บ้าน วัด โรงเรียน สามารถมุ่งสู่การเป็นหมู่บ้านที่สามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ) พบว่า การนำแนวคิด “บวร” มาปรับใช้สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งในด้านการสร้างจิตสำนึกและการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เกิดการบูรณาการระหว่างสถาบันสำคัญในชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในการพัฒนา การเชื่อมโยงระหว่างบ้าน (ครอบครัวและชุมชน) วัด (ศาสนา) โรงเรียน (การศึกษา) และราชการ (การสนับสนุนจากรัฐ) ทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาคลองเจดีย์บูชามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของตระกูล เตชะเจริญสุจิระ (2566: ข) พบว่า การพัฒนาวิธีการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดตามความต้องการจำเป็นของชุมชนเมือง

โดยใช้พลังบวรเป็นฐาน ใช้กระบวนการบริหาร 4 ขั้นตอนของเดิมมีเป็นฐาน คือ 1) การวางแผน (planning) แบบมีส่วนร่วมของชุมชน (บวร) 2) ลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนด (doing) พัฒนาสัปปายะ ด้านอวาส สิ่งแวดล้อมทั่วบริเวณ 3) กำกับติดตามการปฏิบัติงานพัฒนาให้บรรลุตามแผน ตรวจสอบความบกพร่อง และปรับปรุงแก้ไขให้งานลุล่วงตามลำดับ (checking) 4) ลงมือดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จ (acting) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระภิกษุระ ญาณวฑฺฒโน (สุวรรณประสิทธิ์) (2565: ข) พบว่า รูปแบบการรวมพลัง “บวร” ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย รูปแบบแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน โดยชุมชนนำหลักการ 3 ประสาน คือ บวร (บ้าน/วัด/โรงเรียน) และภาคประชารัฐ มาเป็นแกนนำสำคัญ ในการขับเคลื่อนและเป็นเป้าหมายชีวิตให้ถูกต้องดีงาม และสอดคล้องกับงานวิจัยของปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์ (2565: ข) พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาวะของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด ในจังหวัดลำพูน มีการกำหนดโครงสร้างเครือข่ายพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด มีการวางระบบ เครือข่าย การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของเครือข่าย และการให้ขวัญกำลังใจและสวัสดิการของเครือข่ายนำไปสู่การเกิดต้นแบบการดำเนินงานที่เป็นรูปแบบการเสริมสร้าง เครือข่ายสุขภาวะของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสว.) ในจังหวัดลำพูน รวมทั้ง สอดคล้องกับ งานวิจัยของประนอม ปวนคำ (2565: ก) พบว่า รูปแบบพลังเครือข่ายการพัฒนาการสร้างความร่วมมือของ ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน รพ.สต. วัด โรงเรียน โดยมีการประชาสัมพันธ์ มีการวางกรอบและแนวทาง ที่ชัดเจน มีขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจนและเห็นผลจริงในรูปแบบการนำเสนอ มีการรายงานความก้าวหน้า ของการดำเนินงาน และมีการรายงานผลผ่านระบบเทคโนโลยีแบบออนไลน์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า การนำแนวคิด “บวร” มาปรับใช้สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่าย ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะการพัฒนาเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- 1.1 ภาคีเครือข่ายควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสาที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในคลอง เจริญบุชา เช่น การทำความสะอาดคลอง การปลูกต้นไม้และการกำจัดขยะ
- 1.2 ภาคีเครือข่ายควรจัดประชุมและส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและ สิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเผยแพร่ข้อมูลการพัฒนาและอนุรักษ์คลองเจริญบุชา
- 1.3 ภาคีเครือข่ายควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครชุมชนที่มีความรับผิดชอบในการดูแล รักษาความสะอาดและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในคลอง
- 1.4 ภาคีเครือข่ายควรจัดกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์คลองและการสร้างจิตสำนึก ด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน
- 1.5 ภาคีเครือข่ายควรบูรณาการการเรียนการสอนที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับคลองเจริญบุชา

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาในประเด็นหัวข้อเดียวกันนี้ในมิติอื่น ๆ เช่น ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา หรือภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาการมีส่วนร่วมในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทความเป็นชุมชนเมืองหรือศึกษาการพัฒนาในเชิงเปรียบเทียบ เพื่อนำไปกำหนดแนวทางในการพัฒนารูปแบบที่เป็นเลิศ ในการพัฒนาโมเดลการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ)

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน. (2563). **แผนแม่บทการพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564-2566)**. นครปฐม: สำนักงานจังหวัดนครปฐม.
- ตระกูล เตชะเจริญสุขจิระ. (2566). **การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในวัดเพื่อตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนเมือง โดยใช้พลังบวรเป็นฐาน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนาวัลย์ ทบมาตร. (2566). **รูปแบบการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงงานอุตสาหกรรม ในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประนอม ปวนคำ. (2565). **การส่งเสริมพลังเครือข่ายการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าขวาง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปิ่นปิ่นทร์ เหลืองพิทักษ์. (2565). **รูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายสุขภาวะของพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสว.) ในจังหวัดลำพูน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรธารณ์. (2555). **การออกแบบการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 7)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระครูปลัดวีระ อุดจิตโต (มกคล). (2565). **รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระภิกษุธีระ ญาณวฑฺฒโน (สุวรรณประสิทธิ์). (2565). **การรวมพลังบวรเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในตำบลนครชัยศรี อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2565). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคลองเจดีย์บูชา ตามแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564-2566). ใน **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14** (7-8 กรกฎาคม หน้า 2841-2850) นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- แพรวภัทรา เขียวชะอุ่ม. (2567). ปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนแผนแม่บทบริหารจัดการและพัฒนาคลองเจดีย์บูชาอย่างยั่งยืน ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2564-2566). **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน**, 17 (2), 289-323.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2566). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2565**. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- Allen, C., Metternicht, G. & Wiedmann, T. (2018). Initial progress in implementing the Sustainable Development Goals (SDGs): A review of evidence from countries. **Sustainability Science**, 13 (5), 1453-1467.
- Blank, M. J., Jacobson, R. & Melaville, A. (2012). **Achieving results through community school partnerships: How district and community leaders are building effective, sustainable relationships**. Washington, D.C.: Center for American Progress.
- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (1981). **Rural development participation: Concept and measure for project design implementation and evaluation: Rural development committee center for international studies**. New York: Cornell University Press.
- Easton, D. (1975). A re-assessment of the concept of political support. **British Journal of Political Science**, 5 (4), 435-457.
- Epstein, J. L. et al. (2009). **School, family, and community partnerships: Your handbook for action** (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Corwin Press.